

Mateřská škola a první stupeň základní školy

Metody dramatické výchovy v práci s nejmenšími dětmi

Učení poznatkům se v mateřské škole soustřeďuje hlavně na poznávání, rozlišování a pojmenovávání toho, s čím se dítě v životě setkává – příroda a její prvky, domov a jeho okolí (město, vesnice), domácí zvířata a volně žijící zvěř, předměty běžné potřeby a podobně. Dramatická výchova na tomto stupni je ovšem zaměřena především na vztahy mezi lidmi, faktografie je v menšině, také proto je projektů z této oblasti velmi málo.

Jitka Míčková ve své publikaci *Cesta do pohádky*⁵ prezentuje projekty založené na literatuře, a tedy i na lidském jednání a vztazích, avšak v návaznosti na tuto činnost v ostatních aktivitách uplatňuje literaturou nabídnuté reálie. V naší knize publikujeme další dva projekty Jitky Míčkové, v nichž se pracuje s literárními texty – Františka Nepila a Hanse de Beera, které jsou určeny jak předškolním dětem, tak mladším školákům. S pohádkovou látkou pracuje také další lekce uvedená v první části knihy. Monika Moravcová připravila lekci *O hadovce smrduté* pro děti mladšího školního věku. Bohužel ji neměla možnost realizovat, protože v době, kdy ji připravila, byly kvůli čínskému viru uzavřeny všechny školy. Eva Svobodová a Hana Švejdvová zařadily do knihy *Metody dramatické výchovy v mateřské škole*⁶ kapitolu „Setkání se stromy a také se životem“, v níž shrnují integrovaný celek s tématy: co pro děti znamená strom a příroda, vnímání životního prostředí a jeho ochrana, paralely mezi stromy a lidmi, jako je pojem „kořeny“. Strom charakterizují jako krále, protože má korunu, a rozvíjejí další významy slova koruna, zabývají se významem stromů a dalšími souvisejícími tématy. Ve své lekci spojily tematiku stromů a lidí, poznatků a vztahů. V mateřských

5 Jitka Míčková. *Cesta do pohádky: Literárně-dramatické projekty pro MŠ*. Praha: Portál, 2019.

6 Eva Svobodová – Hana Švejdvová. *Metody dramatické výchovy v mateřské škole*. Praha: Portál, 2011.

školách i v prvních třídách základní školy je tento princip na místě a některé postupy mateřské školy mohou sloužit jako model pro prvouku a další aktivity s dětmi do 8–9 let.

Výuka v primární škole má dvě hlavní oblasti, rozdělené podle vývoje psychiky dítěte. První z nich je tradičně označována jako prvouka (2. a 3. ročník), druhá jako vlastivěda (4. a 5. ročník). Podle *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání*⁷ zahrnuje učivo prvouky a vlastivědy vzdělávací oblast Člověk a jeho svět. Do jisté míry se v některých tématech překrývají, ale liší se charakterem látek a jejich vnímáním. V látkách 2. a 3. ročníku dominuje rozeznávání dítěti známých přírodních i lidských výtvorů podle jejich vnějších znaků, jejich typy, třídění a pojmenování. Látky 4. a 5. ročníku už se věnují základním poznatkům společenských i přírodních věd. Nastupuje tu učivo obsahující vztahy, situace a děje a na rozdíl od látek prvouky je zde základ pro dramatické uchopení dán již samou podstatou, kdežto v látkách, které lze nazvat jako „popisné“, tomu tak není. Přesto i u nich existuje možnost poznatky prezentovat skrze příběh, který je začlenění do souvislostí a situací, a na to lze navázat metodami zprostředkujícími popis a pojmenování. Metody se tedy poněkud liší, a to hlavně svou skladbou, poměrem metod dramatických a nedramatických.

V přehledu dosud realizovaných lekcí a projektů se vedle absolventů a studentů katedry výchovné dramatiky DAMU uplatnilo i několik studentek specializace dramatická výchova na katedře primární pedagogiky Pedagogické fakulty UK v Praze.

Prvouku v našem souboru zastupují tři témata. Lekce *Ovoce a zelenina* Olgy Králové je hodina určená pro 1. třídy ZŠ, kterou lze najít v knize *Dramatická výchova v kurikulu současné školy*⁸. Cílem lekce je, aby žák byl schopen rozlišit ovoce a zeleninu podle nápadných určujících znaků. Hodina začíná motivačním rozhovorem, založeným na asociačním kruhu. Následuje simultánní

7 Jaroslav Jeřábek et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2017. [cit. 1. 5. 2021]. Dostupné z: www.msmt.cz/file/43792/.

8 Rádek Marušák – Olga Králová – Veronika Rodriguezová. *Dramatická výchova v kurikulu současné školy: Využití metod a technik*. Praha: Portál, 2008.

improvizace a část lekce vede učitelka v roli, a poté další didaktické hry s tříděním obrázků ovoce a zeleniny, tvoření hádanek, hra Kompot. Konkrétní látka se přebírá z učebnice. Druhým tématem je blok lekcí Lucie Vaněčkové nazvaný *Co si stromy povídají*, určený žákům 2. ročníku, publikovaný na portále *Škola dramatickou hrou*⁹. V projektu o rozsahu sedmi vyučovacích hodin, rozdělených do čtyř bloků, jsou využity postupy výtvarné, etické, taneční a pohybové výchovy. Celý projekt propojuje vyprávění starého dubu, který představuje učitelka. V lekcích je uplatněna celá škála nejen dramatických metod, ale i hudebně-zvukové metody evokující atmosféru lesa, metody výtvarné a hra s věcí. Blok lekcí navazuje přímo na probírané učivo a osa příběhu je převzatá z beletrie pro děti. A konečně sem patří i do naší knihy zařazený absolventský projekt Moniky Moravcové *Kde bydlí čas* podle stejnojmenné knížky Vladimíra Škutiny, zabývající se fungováním rodiny zejména z hlediska toho, zda její členové „mají čas“ na děti. Osmihodinový projekt byl určen žákům 3. třídy.

Tato bilance je dosti chudá, nejen počtem, ale i obsahem, neboť se zabývá ve dvou případech přírodou a jen jeden projekt patří do tematického okruhu Místo, kde žijeme, zahrnující pojmy jako rodina, domov, obec, město, krajina, roční období i svátky a zvyky, životní podmínky, což vše se pro užití dramatických metod přímo nabízí.

Nepoměrně bohatší spektrum témat nabízejí látky předmětu tradičně nazývaného vlastivěda. Historické látky, včetně zdrojů literárněhistorických a pověstí, jsou založeny na lidských charakterech a mezilidských vztazích, na jednání a situacích. Základem bývají často Jiráskovy *Staré pověsti české*. Například Eva Benešová s 5. ročníkem realizovala ve třech vyučovacích hodinách *Pověst o Bruncvíkovi*, kterou si lze přečíst na portále *Škola dramatickou hrou*¹⁰. Tématem bylo přátelství mezi člověkem a zvíře-

9 „Druhá třída“ [online]. *Škola dramatickou hrou*. Praha: Eva Machková [cit. 1. 5. 2021]. Dostupné z: www.evamachkova.cz/knihy/zaznamy-z-praxe/druha-trida.

10 „Pověst“ [online]. *Škola dramatickou hrou*. Praha: Eva Machková [cit. 1. 5. 2021]. Dostupné z: www.evamachkova.cz/knihy/podoby-dramaticke-vychovy-pribeh-a-metoda/povest.html.

tem, schopnost obětovat něco pro druhé, rytířství, hrdinství a statečnost. Příběh je převzat celý a doplněn látkou o lvu ve státním znaku ČR. Použité metody vesměs pocházejí z repertoáru dramatické výchovy. Do oblasti literárněhistorické patří i další práce Evy Benešové *Legenda o králi Artušovi*, určená pro 4. třídu, v rozsahu dvou vyučovacích hodin, kterou lze najít v publikaci *Škola dramatickou hrou*¹¹. Předlohou bylo převyprávění artušovského cyklu Vladimírem Hulpachem¹². Lekce probíhala v rámci vyučování vlastivědy a literatury, mezi metodami je vzhledem k rozsáhlosti látky dominantní předčítání učitelky i četba dětí.

Do oblasti ryze historické patří *Karel IV. Radka Marušáka*¹³, určený pro 4. a 5. třídu v rozsahu dvou vyučovacích hodin. Cílem lekce je uvedení některých důležitých období naší minulosti do časových souvislostí, získání nových poznatků o životě Karla IV., o významu jeho vlády v našich dějinách a vyjádření vlastního vztahu ke zjištěným faktům a souvislostem.

Oblast dějepisu zastupují vedle vyučovacích hodin projekty navazující na učivo vlastivědy, ale realizované mimo školu, např. nabídka kulturních institucí pro třídy, které látku tohoto okruhu právě probírají. Neaktivnější v tom bylo lektorské oddělení Muzea hlavního města Prahy, z jehož akcí byly zaznamenány celkem tři níže popsané projekty.

Ivana Pernicová zvolila jako námět středověk a projekt nazvala *Vyber si řemeslo*¹⁴. Je určen žákům 1.–3. tříd ZŠ a jeho cílem je seznámit děti s hlavními rysy středověkého města, s druhy trhů a s architektonickými městskými dominantami, se středověkým způsobem života, s řemesly a pravidly jejich provozování. Další byla devadesátiminutová lekce Lucie Koderové a Lucie Mecové *Eliška a Jan*¹⁵, realizovaná čtyřikrát v době výročí svatby Jana

11 Eva Machková et al. *Škola dramatickou hrou: Dramatická výchova v primární škole*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2019.

12 Vladimír Hulpach. *Příběhy kruhového stolu*. Praha: Albatros, 1980.

13 R. Marušák – O. Králová – V. Rodriguezová. *Dramatická výchova v kurikulu současné školy: Využití metod a technik*.

14 E. Machková et al. *Škola dramatickou hrou: Dramatická výchova v primární škole*.

15 Eva Machková (ed.). *Projekty dramatické výchovy pro mladší školní věk*. Praha: Portál, 2013.

Lucemburského s Eliškou Přemyslovnou. Během lekce si měly děti uvědomovat odlišnost pohádky a skutečnosti, poznat povinnosti role princezny a zákulisí královské politiky. Základem scénáře lekce, která na učivo o Přemyslovcích navazuje volně a rozšiřuje ho, je odborná literatura a faktografie – monografie a kronika. Další program z této řady, navazující na průřezové téma multikulturní výchova, realizovaly Lucie Mecová a Veronika Výprachtická pod názvem *Multikulturní Praha v době Karla IV.*¹⁶ Stodvacetiminutová lekce určená zákům 4. a 5. ročníku byla realizována dvacetkrát. Cílem bylo porozumět pojmům kultura a multikultura a orientovat se v odlišnosti kultur v historickém kontextu. Lekce byla rozdělena do čtyř částí: Ungelt (kupci z cizích zemí), Zahrada královského apatykáře (majitelem zahrady byl Ital), Židovské město a Hradčany (Petr Parlér).

Program pro knihovny *Vznik Československa* vytvořila a realizovala Tereza Machková a využívá v něm hojně – a zcela logicky vzhledem k prostředí, pro které je lekce určena – literaturu popularizující dějiny, ale také autentickou kroniku, v níž jsou zachyceny vzpomínky na první světovou válku.

Objevují se také projekty čerpající látku z období 2. světové války. Na problematiku holocaustu zaměřila pozornost Kateřina Oplatková Rezková v projektu *Den, který mi změnil život*¹⁷. Svůj projekt pro 5. třídu, rozvržený do pěti vyučovacích hodin, založila na konfrontaci odlišných životních osudů čtyř dětí – skutečných postav Petra Ginze, Bedřicha Dědka a Marie Doležalové a fiktivní postavy Evy Weilové. Tyto děti pocházely ze čtyř rodin rozdílného původu a sociálního postavení. Autorka čerpala látku z odborné literatury o vyhlazení Lidic a o ghettu Terezín. Složitá struktura scénáře ji vedla k rozdělování práce do čtyř paralelních skupin a následně k vzájemnému předvedení jejich výsledků. *Život židů za 2. světové války* Dany Tůmové tvořily tři výukové bloky po devadesáti minutách. Na základě původních deníků a další literatury se lekce zabývaly osudy Petra Ginze, který byl

16 *Tamtéž.*

17 Eva Machková (ed.). *Projekty dramatické výchovy pro starší školní věk*. Praha: Portál, 2013.

v terezínském ghettu redaktorem časopisu *Vedem*. Záměr realizovat tuto lekci vznikl při výuce vlastivědy v 5. ročníku, kdy učivo o 2. světové válce vedlo děti k řadě otázek. Podobné téma zvolila Jana Pajkrťová pro projekt *Hans Krása – dětská opera Brundibár*¹⁸, realizovaný rovněž v 5. ročníku v rozsahu šesti vyučovacích hodin. Životní příběh hudebního skladatele Hanse Krásy a jeho dětské opery *Brundibár* obsahuje téma boje proti zlu a nenávisti a nevzdávání se naděje a víry v dobro. Součástí hodin je reprodukce opery *Brundibár*. Seznamování s životem za 2. světové války je věnován specifický projekt Jitky Míčkové a Barbory Hrneckové *Slibuji na svou čest*, jehož hlavními postavami jsou skauti a který vznikl pro organizaci Post Bellum. Ten uzavírá první blok naší publikace.

Nápadným rysem historických lekcí a projektů je soustředění jednak na staré pověsti české, jednak na středověk, přesněji řečeno na 14. století, ale objevuje se tu i historie 20. století, která budí trvalý zájem jak učitelů mladších generací, tak dětí.

Práce s literárním dílem je v dramatické výchově frekventovaná a mnohonásobně osvědčená. Vzniklo množství lekcí určených přímo do výuky na základních školách, ale i takových, které byly připraveny jako jednorázové dílny, např. pro knihovny. Z mnoha lekcí a projektů připomeňme na tomto místě *Pohádku o pyšném netopýrovi* Radka Marušáka¹⁹ podle *Stromu pohádek z celého světa* Vladislava Stanovského a Jana Vladislava. Je určena žákům 3.–4. třídy a zaměřuje se na čtenářské kompetence – na schopnost získávat z četby informace, na komunikaci a porovnávání různých názorů a zážitků. Pro knihovny vznikla lekce věnovaná Trnkově *Zahradě*, kterou realizovala Lucie Mecová²⁰ jako dílnu v cca třiceti knihovnách v různých městech ČR. Cílem projektu bylo seznámit děti z 1.–4. tříd ZŠ s knihou Jiřího Trnky, uvést je do stylu knihy a vzbudit zájem o zmíněnou knihu i o čtení vůbec.

18 Oba projekty viz E. Machková et al. *Škola dramatickou hrou: Dramatická výchova v primární škole*.

19 R. Marušák – O. Králová – V. Rodriguezová. *Dramatická výchova v kurikulu současné školy: Využití metod a technik*.

20 E. Machková et al. *Škola dramatickou hrou: Dramatická výchova v primární škole*.